

MUSTAFA ÇELEBİ

220; Tayyib Gökbilgin, "Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar", *TD*, sy. 11-12 (1955), s. 11-50; Mahmut H. Şakiroğlu, "Relazione di Persia", *TTK Belleten*, XXXVI/141 (1972), s. 111; Mehmet Çavuşoğlu, "Şehzade Mustafa Mersiyeleri", *TED*, XII (1982), s. 641-686.

ŞERAFETTİN TURAN

MUSTAFA ÇELEBİ, Celâlzâde

(bk. CELÂLZÂDE MUSTAFA ÇELEBİ).

MUSTAFA ÇELEBİ, Düzme

(ö. 825/1422)

Osmanlı şehzadesi.

Yıldırım Bayezid'in oğludur. Bazı Osmanlı tarihlerinde, kendisini Ankara Savaşı'ndan (804/1402) sonra kaybolan Şehzade Mustafa diye tanıttığı ve taht mücadelesine giriştiği, aslında Yıldırım Bayezid'in oğlu olmadığı belirtilerek "Düzme" lakabıyla anılır (Âşıkpaşazâde, s. 157; Neşrî, II, 557). Bu lakap daha sonraki Osmanlı tarihçilerince de benimsenip yaygınlık kazanmıştır. Diğer bazı Osmanlı ve Bizans kaynakları ise onun Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu açık şekilde kaydeder (Dukas, s. 71 vd.; *Fatih Devri Kaynaklarından Düsturnâme-i Enverî*, s. 42-43). Ayrıca kendisini Düzme olarak anan kaynaklarda bu lakabın yaptığı taht mücadelesi sırasında rakiplerince ortaya atıldığını ima eden ifadeler rastlanır. Nitekim Neşrî, "Bu Mustafa düzmedir deyü ad çıkarıldığı"ndan söz eder (*Cihannümâ*, II, 561).

Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur. Ankara Savaşı'na katıldığı ve Hamid ile Teke sancağı askerlerinin başında bulunduğu kaynaklarda zikredilir. Aynı kaynaklar genel olarak onun savaş sırasında kaybolduğunu yazar. Âşıkpaşazâde ve Neşrî atından ayrılmış kaybolduğunu söylerken Şükrullah ve Enverî babasıyla birlikte esir düştüğünü ifade eder. Muhtemelen Timur tarafından Semerkant'a götürülen Mustafa bir süre orada kaldıktan sonra Timur'un ölümünün ardından serbest bırakılmıştır. Anadolu'ya dönünce bir müddet Karaman ülkesinde Niğde'de kaldığı, kardeşi Mûsâ Çelebi gibi Kastamonu'da İsfendiyar Bey'e sığındığı belirtilirse de Latin kaynaklarında onun 1415'te Trabzon'da bulunduğu dair bilgiler yer alır. Oradan İsfendiyaroğulları'na sığındığı kaydedilir. Aynı yıl Eflak'a geçen Mustafa burada voyvoda Mirçea'dan destek görmüştür. Osmanlı tarihleri ise onun Ankara Savaşı'nda kaybolduktan sonra birden Selânik'te ortaya çıktığını yazar ve aradaki olaylara temas etmez. II.

Murad dönemine ait bir takvimde onun Keefe'den gelip Selânik'e gittiği bilgisi bulunur (*İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, s. 61). Bizans kaynaklarına göre Eflak'ta barınamayan Mustafa, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a iltica etti (822/1419), Niğbolu sancak beyi İzmiroğlu Cüneyd Bey ile birlikte Rumeli beylerinin bazılarının da desteğini alıp Teselya-Selânik yöresinde faaliyete geçti. Fakat Çelebi Mehmed'in süratle yetişmesi üzerine mağlûp olarak bir gece Cüneyd Bey'le beraber Selânik Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı. Çelebi Mehmed, ertesi sabah onları şehrin valisinden istediye de Selânik Valisi Demetrios Laskaris imparatorun izni olmadan teslim edemeyeceğini söyledi. İmparator Manuel ise Çelebi Mehmed hayatta oldukça bunları serbest bırakmayacağını yeminle taahhüt edince Selânik muhasarası kaldırıldı. Çelebi Mehmed, Bizans imparatoru ile bu hususta yaptığı anlaşmada Mustafa Çelebi için her yıl 300.000 akçe vermeyi kabul etti (823/1420). Mustafa Çelebi'yi Bizans İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki barışın devamında bir koz olarak kullanan Manuel esirleri önce İstanbul'a getirtti, ardından şehzadeyi Limni adasına göndererek burada koruma altına aldı. Onun bu dönemdeki faaliyetleri hakkında Osmanlı kaynaklarında bilgi bulunmaz; yalnız Enverî Mûsâ'yı öldürüp kaçtığını ve Eğriboz'da hapsedildiğini yazar (*Fatih Devri Kaynaklarından Düsturnâme-i Enverî*, s. 42).

Mustafa Çelebi kardeşi Sultan Mehmed'in ölümüne kadar esarete kaldı. II. Murad'ın tahta çıkmasından sonra Osmanlı-Bizans münasebetleri bozulunca İmparator Manuel onu serbest bırakarak Gelibolu'ya çıkmasını sağladı (15 Ağustos 1421). İmparatorla yaptığı anlaşma gereğince Mustafa Çelebi imparatora tâbi olacak, rehin olmak üzere oğlunu İstanbul'da bırakacak, Gelibolu yarımadası ile Karadeniz sahilinde Eflak'a kadar uzanan sahayla Erisos ve Aynaroz'a kadar olan Teselya bölgesini imparatora geri verecekti (Dukas, s. 85). Bu anlaşma sonucunda Mustafa Çelebi, Bizans donanmasının refakatinde bir kadırgaya binerek Cüneyd Bey ile birlikte Gelibolu'ya geldi. Burada Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu ve Osmanlı tahtının meşrû vârisi bulunduğunu söyleyip Gelibolu halkının ileri gelenlerini kendi safına çağırdı. Gelibolu halkı ona tâbi olduysa da kale muhafızları teslim olmadılar. Bunun üzerine Bizans ordusunun kumandanı Demetrios Gelibolu Kalesi'ni kuşattı.

Osmanlı tarihleri genellikle onun bu olaylardan sonraki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verir. Buna göre Selânik yöresine gelen Mustafa, Rumeli'nin askerî gruplarını ve tanınmış uç beylerini yanına toplamıştır. Cüneyd Bey'in de desteğiyle yeni bir askerî teşkilât dahi kurmuştur. Onun bu faaliyetleri üzerine II. Murad, Bayezid Paşa kumandasındaki bir orduyu İstanbul yoluyla Rumeli'ye yolladı. Mustafa Çelebi ile Bayezid Paşa kuvvetleri Gelibolu'nun Sazlıdere mevkiinde karşılaştı. Ancak emrindeki kuvvetler Mustafa Çelebi tarafına geçince Bayezid Paşa da teslim olmak zorunda kaldı (824/1421). Mustafa Çelebi, Bayezid Paşa'ya Timur ile yaptığı savaşta aldığı yaraları gösterip Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğunu ispata çalıştı ve onu kendisine vezir tayin etmek istedi; fakat Bayezid Paşa'ya hasım olan Cüneyd Bey ve Evrenosoğlu'nun teşvikiyle onu Sazlıdere'de öldürttü. Bu olaydan sonra Edirne'ye giderek hükümdarlığını ilân etti (Zilkade 824 / Kasım 1421) ve adına para kestirdi.

Mustafa Çelebi'nin hükümdarlığını ilân ettiğini haber alan Gelibolu muhafızı Şah Melik de kaleyi Demetrios Laskaris'e teslim etti. Evrenosoğulları, Turhan Bey, Gümlüoğlu ve diğer Rumeli beyleri de onu hükümdar olarak tanıdılar. Mustafa Çelebi ardından Gelibolu'ya gelerek burasını imparatora vermeyeceğini söyledi ve Demetrios'u beraberindeki Bizans kuvvetleriyle birlikte İstanbul'a gönderdi. Gelibolu Kalesi'ni tahkim ettikten sonra donanma-yı kaptanlar ve kumandanlar tayin edip Edirne'ye döndü. Rumeli'deki bütün bölgeler onun hükümdarlığını tanıdı. Neşrî Mustafa Çelebi'nin bundan sonraki hedefinin Bursa olduğunu yazar (*Cihannümâ*, II, 559).

İmparator Manuel, Mustafa Çelebi'nin sözünde durmayarak Gelibolu'yu vermesi üzerine II. Murad'la anlaşmak istedi, ancak yapılan görüşmelerde bir sonuç alamadı. II. Murad bu sırada Foça'daki Cenovalılar'a bazı ticarî imtiyazlar verip onlarla barış yaptı. Bunu duyan Mustafa Çelebi, Cüneyd Bey'in de teşvikiyle Gelibolu'ya gelip Lapseki'ye geçti (Muharrem 825 / Ocak 1422). II. Murad'ın müttefiki olan Foçalılar'ın donanması ona mani olmak istediye de muvaffak olamadı. Yaklaşık 12.000 atlı ve 5000 yayadan oluşan bir orduya sahip olan Mustafa Çelebi Bursa üzerine yürüdü. II. Murad bunu haber alınca Bursa'dan çıkıp Ulubat'a geldi ve nehir üzerindeki köprüyü tuttu. İki taraf Ulubat suyu önünde karşılaştı. Mustafa'nın 4000 kişilik kuvvetle yapacak istediği baskın Ye-

niçeriler tarafından sonuçsuz bırakıldı. II. Murad onun kuvvetleri arasında bozgun çıkarmak için bazı tedbirlere başvurdu. II. Murad'ın ordusunda bulunan Mihaloğlu Mehmed Bey, Rumeli beyleriyle gizlice görüşerek onların II. Murad tarafına geçmesini sağladı. Öte yandan Cüneyd Bey de Aydın-ili beyliği vaadiyle elde edilmişti. Bu sırada Hacı İvaz Paşa'dan gelen mektup Mustafa Çelebi'yi iyice telâşa düşürdü, etrafındaki Rumeli askerlerinin ve beylerinin kendisine ihanet edeceği endişesine kapıldı. Geri çekilerek Biga suyunu geçip gemiyle Gelibolu'ya gitti. Aşıkpaşazâde ve Neşri, Mustafa Çelebi'nin kaçışının ardından Cüneyd Bey'in de çekildiğini, ancak geride kalan Rumeli beylerinin ve askerlerinin II. Murad'a itaat arzettiğini, İvaz Paşa'nın bunların cezalandırılmasını önlediğini belirtirken İvaz Paşa'nın Mustafa'yı Yıldırım Bayezid'in oğlu olmayıp "düzme" olduğunu ifade ederek Rumeli beylerinin kandırıldığını söylediğini de yazılar. "Düzme" lakabı muhtemelen bu hadiseden sonra ortaya çıkmıştır.

II. Murad, Mustafa Çelebi'nin peşini bırakmayarak müttefiki olduğu Foça'nın Cenevizli idarecisi Giovanni Adorno'dan gemiler kiraladı ve Boğaz'ı geçip yedi kadir-gadan meydana gelen filosuyla Lapseki'ye ulaştı (15 Ocak 1422). Mustafa Çelebi, Osmanlı askerlerinin karaya çıkmasına engel olmak istediye de başaramadı. II. Murad, Adorno'nun da yardımıyla Gelibolu'yu ele geçirdi. Ardından Bolayır üzerinden Edirne'ye çekilen Mustafa Çelebi'yi takip ederek Edirne'ye yürüdü. Murad'ın Edirne'ye girişi sırasında şehirden kaçan Mustafa Çelebi, Osmanlı kuvvetleri tarafından takip edildi. Tunca nehri kenarındaki Kızılağaç Yenicesi'nde yakalanıp Edirne'ye getirildi ve padişahın emriyle kale burcuna asılarak idam edildi (825/1422 kışı). Bu suretle Murad onun Osmanlı hânedanına

mensup olmadığını halka göstermek istemişti. Aşıkpaşazâde şehzade olmadığını halka ispat için Murad'ın onu tahkir ettiğini, yayan halde sürünerek idam yerine getirildiğini, Murad'a hitaben bir şey söylemek istediğini, fakat buna bile fırsat verilmeyen asıldığını yazar (*Tarih* [Atsız], s. 160). Kaynaklarda bir oğlunun Bizans'ta rehlin tutulduğu belirtilirse de âkibeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmaz. Ayrıca Mustafa Çelebi'nin Eflak'a, oradan Kefe'ye kaçmayı başardığına, daha sonra Selânik'e dönerek 1430'da şehir Osmanlılar'ın eline geçinceye kadar buralarda faaliyet gösterdiğine dair rivayetler de vardır. Bu sonuncusu Halil İnalıcık'a göre, Venedik tarafından Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğu iddiasıyla ortaya çıkarılan ve 1425 baharında Selânik'e çıkıp Venedik donanmasıyla iş birliği yapan diğer bir Düzme Mustafa'dır (*İA*, VIII, 602). Mustafa'nın Edirne'de darbettiği 824 (1421) tarihli gümüş paralarla Serez'de bastırıldığı bakır paralar bugüne ulaşmıştır (Ölçer, s. 108-111).

BİBLİYOGRAFYA :

Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 71-109; Aşıkpaşazâde, *Tarih* (Giese), s. 70 vd.; a.e. (Atsız), s. 157-160; Şükrullah Çelebi, *Behcetü't-tevârih* (trc. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri* içinde), İstanbul 1949, I, 58; *Fatih Devri Kaynaklarından Düsturnâme-i Enveri: Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, s. 42-43; Oruç b. Adil, *Tevârih-i Âli-i Osmân*, s. 35 vd.; Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi, *Tevârih-i Âli-i Osmân*, British Museum, Add. Or. ms. 7869, vr. 40^a; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 351, 365; II, 557-567; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 150 vd.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 148-149, 367-371, 376-388; a.mlf., "Mehmed I", *İA*, VII, 503-504; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler* (nşr. Osman Turan), Ankara 1954, s. 61; Cüneyt Ölçer, *Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akça ve Mangırlar*, İstanbul, ts., s. 97-111; Halil İnalıcık, "Murad II", *İA*, VIII, 598-602; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mustafa", a.e., VIII, 687-688; C. J. Heywood, "Muştafa", *EP* (İng.), VII, 710-712.

FAHMETTİN BAŞAR

Mustafa Dede'nin sülüs nesih kitabı (İÜ Ktp., AY, nr. 6508)

MUSTAFA DEDE

(ö. 945/1538)

Osmanlı hattatı.

900 (1495) yılında Amasya'da doğdu. Osmanlı hat ekolünün kurucusu Şeyh Hamdullah'ın oğlu ve Anadolu'nun yedi büyük hat üstadından (esâtize-i Rûm) biridir. Eniştesi Şükrullah Halife ile birlikte Şeyh Hamdullah yolunu ve silsilesini talebe yetiştirerek devam ettirmiştir. Mustafa Dede ile Şükrullah Halife soyundan Derviş Mehmed b. Mustafa Dede, Hamza b. Mustafa Dede, Hasan b. Hamza, Pîr Mehmed b. Şükrullah, Ahmed b. Mehmed b. Şükrullah ve Hasan Üsküdarî gibi seçkin hattatlar yetişmiştir.

Mustafa Dede aklâm-ı sitteyi Şeyh Hamdullah'tan öğrendi. Ancak babasının vefatından sonra yazısını Abdullah Amâsi'ye devam etmek suretiyle geliştirdi. Kahire'ye giderek orada bulduğu Şeyh Hamdullah murakka'larını inceledi, bu sayede hattını daha da güzelleştirdi. Hac vazifesini yerine getirdikten sonra İstanbul'a döndü. Üsküdar'da talebe yetiştirmekle meşgulken yanlış bir tedavi sonucu kırk beş yaşında öldü ("Gitti dedem cennete" [945]). Kabri Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nda babasının yanındadır.

Hattı metin, üslûbu zarifti. Babası seviyesinde yazardı. Sanat dünyasına mushaf, en'âm, cüz, murakka' ve kıta olarak eserler kazandıran Mustafa Dede'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde murakka' ve kıtaları (Emanet Hazinesi, nr. 2099-2107, 2299), mushaf-ı şerifi (nr. Y 406), Kehf sûresi (nr. 407), en'âm-ı şerifi (nr. 305, 306, 402); İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Kur'an-ı Kerim'i (AY, nr. 6566, 6625), murakka' (AY, nr. 6508); Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde murakka' (nr. 256); Konya Koyunoğlu Müzesi'nde Kur'an-ı Kerim'i (nr. 9963) bilinen eserlerindedir. *Tuhfe-i Hattatîn*'de adı geçen talebeleri arasında Gubârî Abdurrahman, Ulvî, Pîr Mehmed b. Şükrullah, Derviş Mehmed b. Mustafa, Mehmed Dal Çelebi, Ali b. Hüsâm, Hamza b. Mustafa Dede önde gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 24; *Gülzâr-ı Savâb*, s. 55; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 17; Mûstakimzâde, *Tuhfe*, s. 528; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 81; Zübeyde Cihan Özsayiner, "Mustafa Dede Bin Abdullah", *Antik ve Dekor*, sy. 50, İstanbul 1999, s. 188-190.

MUHİTTİN SERİN